

Качество и цена на питейната вода – необходимост от ISO 37001: 2016 „Системи за управление за борба с подкупването. Изисквания с указания за прилагане“

Настоящата статия е редакционна публикация с участието на дългогодишни и нови автори в лицето на д-р инж. Александър Трифонов – зам.-председател на „Обединени българи за устойчив свят“, Наталия Бучинска-Симеонова, д. псих. – МБАЛ „Св. Иван Рилски“, инж.-хим. Ваня Тодорова – СМДЛ „Лина“ ЕООД, проф. Димитър Таков, д.м. – консултант ВМА, инж. Петър Стоянов – председателна УС на „Българска асоциация на микропредприятията“, Георги Христов – експерт към „Движение за национално единство и спасение“, инж. Огнян Винаров – зам.-председател на сдружение „Граждански контрол“, Юрий Данев MSc MA PrSertM – председател на Клъстер „Безразрушителен контрол в Република България“, проф. д.т.н. инж. Митко Миховски – председател на „Национално научно-техническо дружество по дефектоскопия“, доц. д-р инж. Пламена Златева – Институт по роботика - БАН, д-р инж. Ивалин Йосифов - Институт по метеорология и хидрология - БАН, д-р Галя Кондева - НЗОК, проф. д-р инж. Илия Цанев и проф. д-р инж. Петър Динев – консултанти от фондация „Качество 21-ви век“

Резюме. Разглежда се темата „качество - цена на питейната вода“ от гледна точка на действащото европейско и национално законодателство. Дава се извадка от информация, в публичното пространство, за значимостта на създадения от десетина години проблем. Качеството на питейната вода в България непрекъснато се влошава, а цените за преработване и доставяне непрекъснато се увеличават. Дават се модели на процеса на преработване на „сурова“ вода и доставянето на питейна вода чрез водоснабдителната мрежа до потребителите. Представя се анализ на възможностите на акредитираните в България лаборатории за мониторинг на качеството на питейната вода. Дават се примери за възможни корупционни практики, които могат да влияят пряко върху проблема „качество на питейната вода-цена на доставка“. Всички примери са обвързани с препоръки относно прилагането на ISO 37 001: 2016.

Summary. The issue of “quality-price of drinking water” is considered in terms of current European union and national legislation. There is a sample of information, in the public space, about the significance of the problem that has been created for a decade of years. The quality of drinking water in Bulgaria is constantly deteriorating and the prices for processing and delivery were constantly increasing. Models of the process of “raw” water processing and the supply of drinking water through the water supply network to consumers are given. An analysis of the capabilities of accredited laboratories in Bulgaria for monitoring the quality of drinking water is presented. Examples of possible corrupt practices that may directly affect the “quality of drinking water-cost of delivery” are given. All examples are tied to recommendations on the application of ISO 37 001: 2016.

Ключови думи: качество, питейна вода, акредитация, корупционни практики, подкупване.

Въведение

Списание „Машиностроене и електротехника“ публикува настоящия материал, тъй като той е актуален и свързва два системни проблема с национален обхват – проблема за „качеството на питейната вода и нейната цена за потребителите“ с проблема за корупцията и най-широко разпространената практика на подкупването.

Нашите читатели, за първи път в България, се запознават, чрез статията „Стандартите – инструмент за борба с подкупването и други корупционни практики“ (кн. 9/2017), с единия от двата основни негативни резултата, до които водят известни корупционни практики (в областта на обществените поръчки), т.е. с възможността да бъде нарушено съответствието на първоначалните изисквания към обществената поръчка; и още по-лошо, за влизането в безкрайни непродуктивни процедури на

обжалване. С настоящата публикация се разкрива втори основен негативен резултат от осъществяването на такива практики - несъответствието на постигнатите резултати на вложените ресурси или лошото качество на крайния продукт или услуга. Подкупването ерозира доброто управление, пречи на развитието и опорочава конкуренцията. Подкупването открито нарушава справедливостта, насочено е срещу правата на човека и се явява сериозна пречка за ограничаване на бедността.

Авторите се стремят отговорно да подпомогнат борбата с подкупването и другите корупционни практики, по единствения им достъпен начин, - като обърнат внимание на заинтересуваните страни да ползват успешно големите възможности, които предлага националния (и международния) стандарт ISO 37001: 2016 за внедряването на системи за управление на борбата с подкупването в областта на производството и разпределението на блага.

Проблемът за качество и цената на питейната вода, отразен в медийното пространство

Една бегла справка в интернет-пространството веднага показва, че проблемът за качеството и цената на питейната вода е системен, и за здравеопазването, и за регионалното развитие и благоустройството, и за устойчивото развитие и опазването на околната среда. От години, той се отразява от множество електронни и печатни медии. Ако към това се прибавят социалните мрежи, които изразяват становището на множество от потребители – то проблемът изглежда сложен, нерешим и много опасен. Като илюстрация, по-долу, представяме заглавията само на няколко от хилядите публикации по темата:

Качеството на питейната вода пада въпреки повишените цени (<http://www.cross.bg/vodata-voda-pokazateli-1511790.html#.Wg8XKIVI-M8>);

Качество на питейните води (<http://eea.government.bg/bg/soer/2015/water/kachestvo-na-piteynite-vodi>);

Смуцаващи данни за качеството на питейната вода (<https://www.bnt.bg/bg/a/zamarsyavane-na-pitejnata-voda-v-29-grada-v-stranata>);

Премълчани истини (<http://eurocom.bg/shows/video/premulchani-istini/7591>);

Водата в Хасково отново е със завишено съдържание на уран (<http://m.btvnovinite.bg/article/bulgaria/vodata-v-haskovo-otnovo-e-sas-zavisheno-sadarzhanie-na-uran.html>);

Българите се съмняват в чешмяната вода (<https://news.bg/society/balgarite-se-samnyavat-v-cheshmyanata-voda.html>);

Софиянци ще плащат над 11 лева за кубик вода през 2021 година (<http://glasove.com/categories/na-fokus/news/sofiyanci-shte-plashtat-nad-11-leva-za-kubik-voda-prez-2021-g>);

Софиянци могат да понесат цена на водата от 10 лева за кубик, изчисли КЕВР (<https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/sofiianci-mogat-da-ponesat-cena-na-vodata-ot-10-lv-za-kubik-izchisli-kevr-233039/>);

„ВиК“ дружествата със заявки за поскъпване на водата с 30 % (<https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/vik-drujestvata-sys-zaiavki-za-poskypvane-na-vodata-s-30-226183/>);

Питейната вода в България не е на необходимото ниво (https://www.actualno.com/society/pitejnata-voda-v-bylgarija-ne-e-na-neobhodimoto-nivo-news_545935.html);

Европейската комисия санкционира България и заради качеството на питейната вода (http://www.dnevnik.bg/zelen/2017/07/13/3006805_evropeiskata_komisiia_shte_sudi_bulgariia_zaradi_losho/);

1030 проби взети за качеството на водата в София през 2015-та (<https://news.bg/society/1030-probi-vzeti-za-kachestvoto-na-vodata-v-sofiya-prez-2015-ta.html>);

Ще се вгорчи ли водата за софиянци? (<http://www.duma.bg/node/142337>);

Качеството на питейната вода пада въпреки

повишените цени (<http://www.segabg.com/article.php?id=809375>);

Прокуратурата протестира новите цени на водата в София (<https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/prokuraturata-protestira-novite-ceni-na-vodata-v-sofiia-237404/>);

Българите искат по-ясно упоменаване на извора при бутилираните води (<https://offnews.bg/ikonomika/prouchvane-balgarite-iskat-po-iasno-upomenavane-na-izvora-pri-butilir-669466.html>);

Качество на питейната вода (<http://srzi.bg/kachestvona-piteynata-voda>);

Водата в София ще е с по-висока цена от Нова година (<http://www.segabg.com/article.php?id=876644>);

„ВиК“ – Сливен – по повод протестите срещу новата цена на водата (<http://bnr.bg/plovdiv/post/100863952/klisurci-pak-protestirat-sreshtu-povishenata-cena-na-vodata>);

Жители на Вършец излизат на протест заради шокова цена на водата (<https://news.bg/society/zhiteli-na-varshets-izlizat-na-protest-zaradi-shokova-tsena-na-vodata.html>);

В Шумен протестират срещу покачването на цената на водата (https://www.actualno.com/shumen/v-shumen-protestirat-sreshtu-pokachvaneto-na-cenata-na-vodata-news_594221.html);

Десетки блокираха пътя София-Бургас, протестирайки срещу цената на водата в Сливенско (<http://www.bta.bg/bg/c/BO/id/1691689>);

В Девин готвят протести срещу цената на водата (<http://www.otzvuk.bg/v-devin-gotvyat-protesti-sreshtu-tsenata-na-vodata/>);

Цената на водата и във Варна е под социалната поносимост (<https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/cenata-na-vodata-i-yyv-varna-e-pod-socialnata-ponosimost-237120/>).

Нормативна база на Европейския съюз и Република България, регламентираща качеството на питейната вода

Първият, по време, документ на Европейския съюз (ЕС) за качеството на водите, предназначени за консумация от човека – питейните води, е Директивата 80/778/ЕИО на Съвета, от 15 юли 1980 година. През 1998 година, този документ е актуализиран като Директива 98/83/ЕО на Съвета. За контрола на качеството на водите, предназначени за консумация от човека, са заложени изисквания по „микробиологични параметри“ – 2 броя и „химически параметри“ – 26 броя. Дефинирани са още 20 броя „индикативни параметри“. Определена е минималната честота на вземане на проби и на анализи на водите, предназначени за консумация от човека, доставяни чрез водоснабдителна мрежа, с автоцистерна или камсион цистерна, или в предприятието от хранителната промишленост. Уточнена е неопределеността, при анализ на отделните показатели на качеството, която не трябва да се превишава. От 2000 година се поставят изисквания за провеждане на политики за създаване на защитени

територии, включващи всички водни източници, използвани за черпене на питейна вода - Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, за установяване на рамка за действията на Общността в областта на политиката за водите. През 2004 година, Световната здравна организация (СЗО) разработва насоки, относно плановете за безопасност на водата, които се основават върху принципите за управление на риска. Тези насоки представляват международно признати принципи, върху които се основават добиването, разпределението, контрола и анализа на питейната вода. Всичко това налага, през 2015 година, да се направи нова актуализация чрез Директивата (ЕС) 2015/1787 на Комисията, за изменение на приложение II и приложение III към Директива 98/83/ЕО, относно качеството на водите, предназначени за консумация от човека. Именно тази директива се транспонира в нашето законодателство чрез изменение и допълнение на Наредба № 9, за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели (ДВ, бр.6 от 16.01.2018 год.). Наредбата е съвместен документ подписан от Министъра на здравеопазването, Министъра на регионалното развитие и благоустройството и Министъра на околната среда и водите. От тук произтича различието на регионалните контролни звена, които трябва да следят за прилагането на тази наредба.

На 01.02.2018 год., Европейската комисия (ЕК) предложи ново преразглеждане на законодателството, „за по-чиста питейна вода за всички европейци“, с което да се повиши качеството на питейната вода, да се подобри достъпа до питейно водоснабдяване и да се осигури по-качествена информация за гражданите. Правото на достъп до основни услуги с добро качество, включително водоснабдяването, вече е един от принципите на европейския стълб на социалните права, които правителствените и държавните ръководители единодушно подкрепиха по време на срещата на върха в Гьотеборг (17.10.2017). Законодателното предложение трябва да гарантира това право и става отговор на първата успешна европейска гражданска инициатива, наречена „право на вода“ (Right2Water), която събра 1,6 млн. подписа за подобряване на достъпа до безопасна питейна вода на всички европейци: „Водата и санитарно-хигиенните условия са човешко право! Водата е обществено благо, а не стока!“. Друга от целите на предложението е да се активизират потребителите така, че да се гарантира предоставянето, на клиентите от доставчиците на вода, на по-ясна информация за потреблението, структурата на разходите и цената на литър вода, което да им даде възможност да направят сравнение с цените на бутилираната вода. Това от своя страна трябва да допринесе за изпълнение на екологичната цел, включваща както използването на по-малко пластмаси и намаляването на въглеродния отпечатък, така и постигането на целите за устойчиво развитие (на ЕС). Стремешът на Комисията е това високо качество да се запази в дългосрочен план. Правилата, по отношение, на които Комисията предлага актуализация, трябва да повишат качеството на водата и нейната безопасност, като се отчитат последните научни данни и препоръките на СЗО.

С последната версия на Наредба № 9 се определят следните показатели за качество на питейната вода, общо 63 на брой (Табл. I: Табл. I:A, Табл. I:Б, Табл. I:В и Табл. I:Г),

С последната версия на Наредба № 9 се определят още: - минималната честота на вземане на проби, както е показано в Табл. II;

- минималното метрологично качество, изразено чрез характеристиката „неопределеност на измерването“;

- минималното метрологично качество, изразено чрез характеристиките „точност“, „прецизност“ и „граница на откриване“.

Така се въвеждат *критерии за съпоставимост* на резултати от изпитвания/контрол (мониторинг) на питейната вода, предоставени от различни лаборатории, както и резултати от изпитвания, предоставени от една и съща лаборатория, извършвала дейността в различни моменти/периоди от време или с различен персонал. По-подробно тези въпроси са изложени в текста на самата наредба.

За питейната вода, действат още две наредби, под юрисдикцията на Комисията за енергийно и водно регулиране (КЕВР), - това са *Наредбата за регулиране на качеството на водоснабдителните и канализационните услуги* (ДВ, бр. 6 от 22.01.2016 год.) и *Наредбата за регулиране на цените на водоснабдителните и канализационните услуги* (ДВ, бр. 6 от 22.01.2016 год.).

В първата наредба са регламентирани 15 показатели на качеството на водоснабдителни и канализационни услуги:

- Равнище (ниво) на покритие с водоснабдителни услуги;
- **Качество на питейната вода;**
- Непрекъснатост на водоснабдяването (непрекъснатост на водоподаването и времетраене на прекъсванията);
- Общи загуби на вода във водоснабдителните системи и срокове за тяхното намаляване;
- Аварии на водоснабдителната система;
- Налягане във водоснабдителната система;
- Равнище на покритие с канализационни услуги;
- Качество на суровите отпадъчни води и на пречистените отпадъчни води;
- Аварии на канализационната система;
- Наводнения в имоти на трети лица, причинени от канализацията;
- Експлоатационни показатели за ефективност;
- Финансови показатели за ефективност;
- Срок за отговор на писмени жалби на потребителите;
- Срок за присъединяване на нови потребители към водоснабдителните и канализационните (ВиК) системи;
- Численост на персонала спрямо брой на обслужваните потребители.

Чрез втората наредба се регламентират въпроси по ценообразуване на описаните по-горе услуги, една от които е качеството на питейната вода.

Таблица I.
Показатели на качеството на питейната вода
(общо 5+ 27 + 24 + 5 = 61 броя)

Таблица I.A.
Микробиологични показатели (общо 5 броя)

№	Показател	Стойност, КОЕ ^(*) /ml
Таблица I.A.1 (за вода по смисъла на чл. 6, ал. 1, т. 1, 2 и 4)		
1.	Ешерихия коли (E. coli)	0/100
2.	Ентерококи	0/100
Таблица I.A.2 (за вода по смисъла на чл. 6, ал. 1, т. 3)		
1.	Ешерихия коли (E. coli)	0/250
2.	Ентерококи	0/250
3.	Псевдомонасаеругиноза	0/250
4.	Брой колонии (микробно число) при 22°C	100 ^(*)
5.	Брой колонии (микробно число) при 37°C	20 ^(*)

^(*) КОЕ – брой на колонообразуващите единици; ⁽²⁾ Стойностите на микробните числа са за 1 ml (1 ml = 1 cm³).

Таблица I.B.
Химически показатели (общо 27 броя)

№	Показател	МС ^(*)	Единица
1.	Акриламид	0,10	µg/l*
2.	Антимон	5,0	µg/l
3.	Арсен	10	µg/l
4.	Бензен	1,0	µg/l
5.	Бенз(а)пирен	0,010	µg/l
6.	Бор	1,0	mg/l
7.	Бромати	10	µg/l
8.	Винилхлорид	0,50	µg/l
9.	1,2-Дихлоретан	3,0	µg/l
10.	Епихлорхидрин	0,10	µg/l
11.	Живак	1,0	µg/l
12.	Кадмий	5,0	µg/l
13.	Мед	2,0	mg/l
14.	Никел	20	µg/l
15.	Нитрати	50	mg/l
16.	Нитрити	0,50	mg/l
17.	Олово	10	µg/l
18.	Пестициди	0,10	µg/l
19.	Пестициди (общо)	0,50	µg/l
20.	Полициклични ароматни въглеводороди	0,10	µg/l
21.	Слен	10	µg/l
22.	Тетрахлоретен и трихлоретен	10	µg/l
23.	Трихалометани (общо)	100	µg/l
24.	Естествен уран	0,03	mg/l
25.	Флуориди	1,5	mg/l
26.	Хром	50	µg/l
27.	Цианиди	50	µg/l

(*) 1 l = 1 dm³

Таблица I.B.
Показатели с индикаторно значение (общо 24 броя)

№	Показател	МС	Единица
1.	Активна реакция	6,5 и 9,5	pH единици
2.	Алуминий	200	µg/l
3.	Амониев йон	0,50	mg/l
4.	Вкус: Приемлив за потребителите и без значими колебания спрямо обичайното за показателя		
5.	Електропроводимост	2000	µS cm ⁻¹ (при 20 °C)
6.	Желязо	200	µg/l
7.	Калций	150	mg/l
8.	Магнезий	80	mg/l
9.	Манган	50	µg/l
10.	Мирис: Приемлив за потребителите и без значими колебания спрямо обичайното за показателя		

11.	Мътност: Приемлива за потребителите и без значими колебания спрямо обичайното за показателя, ...		
12.	Натрий	200	mg/l
13.	Общ органичен въглерод: Без значими колебания спрямо обичайната стойност на показателя		
14.	Обща твърдост	12	mg(Sum)qv/l
15.	Остатъчен свободен хлор	0,3+0,4	mg/l
16.	Перманганатна окисляемост	5,0	mg O ₂ /l
17.	Сулфати	250	mg/l
18.	Фосфати	0,5	mg/l
19.	Хлориди	250	mg/l
20.	Цвят: Приемлив за потребителите и без значими колебания спрямо обичайното за показателя		
21.	Цинк	4,0	mg/l
22.	Клостридиумперфринг енс (вкл. спори)	0/100	КОЕ/ml
23.	Колиформи	0/100	КОЕ/ml
24.	Брой колонии (микробно число) при 22 °C: Без значими колебания спрямо обичайната стойност на показателя за съответната вода		

Таблица I.G.
Радиологични показатели (общо 5 броя)

Таблица I.G.1. Параметрични стойности за радон, тритий и индикативна доза на водата, предназначена за питейно-битови цели			
№	Показател	Параметрична стойност	Мерна единица
1.	Радон	100	Bq/l
2.	Тритий	100	Bq/l
3.	Индикативна доза	0,10	mSv

Таблица I.G.2. Контролни нива за обща алфа- и бета-активност			
№	Показател	Контролно ниво	Мерна единица
1.	Обща алфа-активност	0,1	Bq/l
2.	Обща бета-активност	1,0	Bq/l

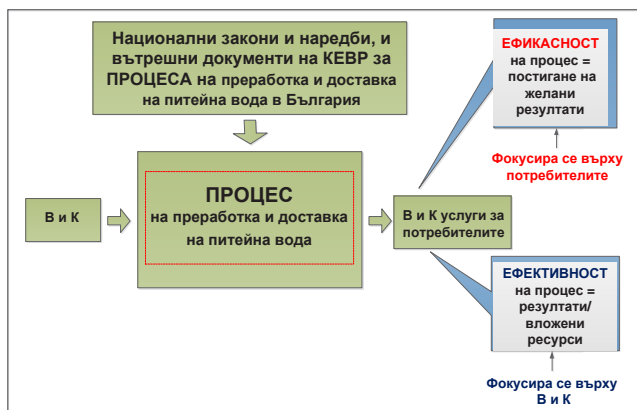
Таблица II. Честота на вземане на проби

Обем вода, разпределяна или добивана ежедневно в зоната на водоснабдяване	Показател от група А	Показател от група Б
≤ 10	2	1 (на две години)
> 10 ≤ 100	2	1
> 100 ≤ 1 000	4	1
> 1 000 ≤ 10 000	4 + 3 за всеки 1 000 m ³ /d и за съответния остатък от общия обем	1 + 1 за всеки 4 500 m ³ /d и за съответния остатък от общия обем
> 10 000 ≤ 100 000		3 + 1 за всеки 10 000 m ³ /d и за съответния остатък от общия обем
> 100 000		12 + 1 за всеки 25 000 m ³ /d и за съответния остатък от общия обем

От така представените наредби за питейна вода се вижда, че тя е обект на контрол от три министерства и една независима комисия: Министерство на здравеопазването (МЗ) и неговите регионални здравни инспекции (РЗИ), Министерство на околната среда и водите (МОСВ) и неговите регионални инспекции (РИОСВ), Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) и КЕВР. Тук следва да бъде добавена Изпълнителната агенция „Българска служба за акредитация“ (ИА БСА), която акредитира изпитвателните лаборатории на РЗИ, РИОСВ и лабораториите от частния сектор, признавайки тяхната компетентност да извършват изпитвания и/или контрол на показателите на качеството на питейната вода по Наредба № 9. Без такава акредитация, съобразно Наредба № 9 и Директива (ЕС) 2015/1787, резултатите от изпитвания и анализа на тяхна основа не се приемат.

Модел на процес за преработка и доставка на питейна вода.

На фиг. 1 е представен един модел на процеса преработване и доставяне на питейна вода, от ВиК-операторите при осигуряването на водоснабдителни (и канализационни) услуги. Представената тук схема на процеса е интерпретация на схемата от БДС EN ISO 9001: 2015 „Системи за управление на качеството“. Процесът на преработване и доставяне на питейна вода се управлява от националните закони и наредби, част от които са посочени тук, както и от вътрешни документи на КЕВР, които могат да се видят на интернет страницата (www.dker.bg), фиг. 1. Тази фигура много ясно диференцира интересите на двете страни, които са пряко заинтересувани от ефикасното и ефективното протичане на този процес. За ВиК-операторите е от значение *ефективността на процеса*, която се оценява чрез постигнатите резултати, отнесени към вложените ресурси. За потребителите на питейната вода е важна не ефективността, а *ефикасността на процеса*, която се изразява чрез съответствие на доставяната вода на (минималните) изискванията към качеството на водите, предназначени за консумация от човека, формулирани в Наредба № 9.

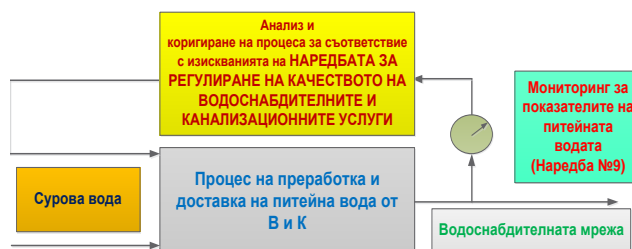

Фиг. 1

Процесът се управлява ефикасно и ефективно, от страна на ВиК-операторите и контролиращите ги МЗ, МОСВ, МРРБ и ИА БСА, само когато и крайният потребител, и

ВиК-операторът са дволени. Очевидно, посочените по-горе заглавия от медийното пространство, разкриват: *първо*, съществуването на един много сериозен проблем при преработването и доставянето на питейни води - проблемът за качеството и цената на питейната вода; *второ*, една добре пазена, но вече публично известна тайна – този процес не се управлява добре.

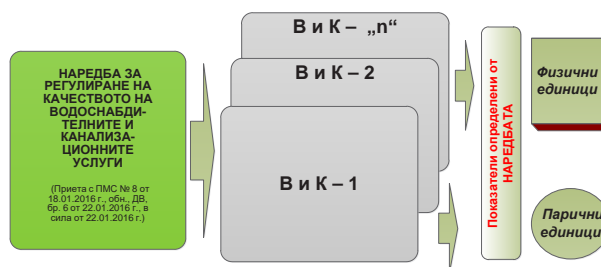
Съвместното действие на двете наредби, Наредба № 9 и Наредбата за регулиране на качеството на водоснабдителните и канализационни услуги, е показано на фиг. 2. На нея се вижда как „суровата“ вода, от природни източници, се преработва и доставя като вода за пиене във

Фиг. 2

водоснабдителната мрежа на потребителите. Основни критерии за контрола (мониторинга) на показателите за качество на питейната вода са изискванията на Наредба № 9. Особено внимание следва да се обърне на: минималната честота на вземане на проби и анализ, използването на стандартизирани методи (БДС-EN или БДС-EN-ISO) и минималното метрологично качество, изразено чрез характеристиката „неопределеност на измерването“. Описаните изисквания, на които тук се набляга, всъщност са транспонирани изисквания на Директива (ЕС) 2015/1787.

Действието и ползата от Наредбата за регулиране на качеството на водоснабдителните и канализационните услуги могат да бъдат разбрани, само ако тя участва в един процес на непрекъснато подобряване на услугите, фиг. 3. Всеки потребител на питейна вода има право да получава актуална информация от всеки ВиК-оператор за вложените от него инвестиции за подобрения при доставянето на услуги. За всеки един от 15-те показателя по наредбата, операторът трябва да има очаквани измерими показатели от вложените инвестиции, изразени в

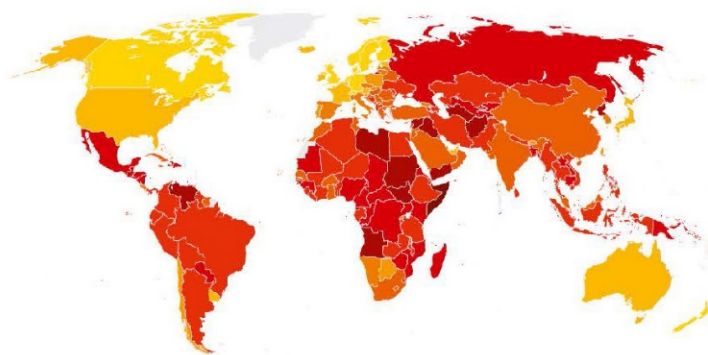

Фиг. 3

ИНДЕКС ЗА ВЪЗПРИЯТИЕ НА КОРУПЦИЯТА – 2017

Transparency International

КОРУПЦИОННИЯТ ИНДЕКС ЗА 2017 ГОДИНА: ОБЩАТА КАРТИНА

- ❑ Индексът за възприятие на корупцията (CPI) е създаден през 1995 година като комплексен индикатор за оценка на нивото на корупция в публичните институции.
- ❑ Той се основава на аналитични доклади, оценки и непосредствените възприятия на представители на чуждестранния бизнес, академичните среди и анализатори на политическия и икономическия риск, включително и анкетирани експерти от изследваните държави.
- ❑ Индексът измерва нивото на политическа и административна корупция в 180 държави, които са оценени по скала от 100 (показател за ниско ниво на корупция) до 0 (показател за високо ниво на корупция). Стойности под 50 пункта са индикатор за системен проблем в противодействието на корупцията.
- ❑ Създаден е на базата на 13 различни изследвания, проведени от 12 независими една от друга авторитетни международни институции и изследователски организации.
- ❑ **Индексът на България през 2017 година е 43 пункта**, с което страната се нарежда на 71 място в световната класация и на последно място в Европейския съюз (*виж стр. 2 – 5*)
- ❑ **Водещи позиции в класацията за 2017 г.** заемат Нова Зеландия (89 т.) и Дания (88 т.), Финландия, Норвегия и Швейцария (85 т.). В дъното на класацията са Сирия (14 т.), Южен Судан (12 т.) и Сомалия (9 т.).
- ❑ **Средната стойност на индекса в световен мащаб за 2017 г. е 43 т.** В сравнителен план на регионално ниво най-висок резултат получават държавите от Европейския съюз и Западна Европа (средна стойност от 66 т.), най-слабо представяне бележат държавите от Суб-сахарска Африка (средна стойност от 33 т.) и Източна Европа и Централна Азия (средна стойност от 34 т.).
- ❑ Анализът на данните от глобалното изследване за 2017 година извежда на преден план **връзката между високото ниво на корупция и репресиите над гражданския сектор и медиите в редица държави.** Показателен пример за негативните последици от натиска върху гражданското общество е Унгария, чийто индекс бележи спад от 10 пункта през последните шест години. (*виж стр. 6*)

единици на физични величини (тук, например следва да участват всички 61 показателя от Наредба № 9) или в парични единици. Разбираемо е това, че значителната част от тези инвестиции ще бъдат за сметка на повишаване на цената на питейната вода. Именно поради тази причина, потребителите имат право на крайна информация за това, дали поредното вдигане на цените на питейната вода е постигнало очакваните резултати по отношение на качеството на водоснабдителните услуги.

Ангажимент на КЕВР е да изготви и публикува годишен доклад за: *първо*, своята дейност; *второ*, за качеството на ВиК-услугите и *трето*, за състоянието на ВиК-отрасъла. За обикновените потребители остава много важно това да получат обективна информация от контролния орган за степента, до която са постигнати планираните (очакваните) показатели за подобрене на качеството на водата чрез вложените инвестиции. Ето защо, докладът на КЕВР трябва да включва най-малко:

- Индивидуален раздел за всеки един ВиК-оператор, в който се оценява постигнатото по всеки един от показателите за качество на ВиК-услугите, както и съответните препоръки;
- Сравнителна оценка на достигнатите нива на показателите на качеството от всички ВиК-оператори;
- Информация за състоянието на ВиК-отрасъла, относно степента на постигане на всеки един от показателите за качество на ВиК-услугите и тяхната устойчивост;
- Друга информация, посочена в нормативен акт.

Ако читателите на настоящата статия, както и който да е потребител на питейна вода, се опита да потърси информация по горните въпроси, на интернет-страницата на КЕВР, то това няма да даде резултат. По една или друга причина, потребителите на питейна вода в България, не могат да намерят адекватна информация за качеството на питейната вода, а още по-малко, отговор на въпроса, защо качеството на водата непрекъснато се влошава, а цената ѝ се повишава. Тогава, трябва ли да се учудваме, че се появява усещането за корупция и убеждението, че в тази независима институция съществуват корупционни практики, които намираме, най-общо описани, в ISO 37001:2016 „Системи за управление за борба с подкупването. Изисквания с указания за прилагане“. Защото, единствено наличието на такива практики може да обясни това, че не се изпълняват описаните по-горе ангажименти от страна на КЕВР. Усещането за корупция не е само в лицата от авторският колектив. Подобна величина се измерва по света от TRANSPERANSY INTERNATIONAL чрез „Индекса за възприятие на корупция (Corruption Perception Index, CPI)“. На фиг. 4.е показано началото на доклада за 2017¹ на тази организация, както коментар за мястото на България в тази класация.

Използвайки методологията на международният стандарт ISO 37001:2016, всеки заинтересован потребител може да достигне до известни практически резултати, които да потвърдят усещането за наличие на корупционни практики във ВиК-сектора. В следващото изложение, могат да се видят резултати, получени чрез прилагане на процесния подход, за анализ на дейността на други

институции, имащи пряко или косвено отношение към мониторинга на показателите на качеството на водата, съобразно Наредба № 9.

Практическа работа по прилагане на Наредба 9 от ВиК-операторите и контролиращите ги институции

В наредбата ясно е казано, че лабораториите, които могат да извършват мониторинг, фиг. 2, трябва да имат акредитация по изискванията на стандарта ISO/IEC 17025 “Общи изисквания за компетентността на лаборатории за изпитване и калибриране”. Стандартът е публикуван, за първи път, през 2000, преиздаден е през 2005, а последната му версия е от 2017 година. Изискванията към лабораториите, получили акредитация, непрекъснато се повишават. В последната версия ударението вече се слага върху „безпристрастността“ на лабораториите и върху „оценката на риска“ от тяхната работа.

Ако един ВиК-оператор няма своя собствена лаборатория, която да е преминала успешно процедурата пред ИА БСА, то той може да ползва услугите на акредитирана лаборатория, или към Регионалните здравни инспекции (РЗИ), или към Регионалните инспекции по околна среда и води (РИОСВ), или към Българска агенция за безопасност за храни (БАБХ), или други частни лаборатории. Именно, във връзка с това обстоятелство, беше събрана информация, която е достъпна от регистрите на ИА БСА (<http://nab-bas.bg/bg/searchaccreditation>). Няма да говорим за множеството трудности, отнасящи се до ползването на регистрите във връзка с търсената лаборатория. Много по-съществени са фактите, които създават усещането за наличие на корупционни практики и в тази институция. Така, например, в поддържаните регистри за акредитирани органи за оценка на съответствието (ООС), не се съдържа търсената информация за „обхват“ на акредитираната дейност. Това е изискване, записано в чл. 17 на Закона за национална акредитация на ООС (ДВ-бр.41/2010).

За целите на изследването са извлечени данни за акредитирани лаборатории за изпитване на питейна вода с валидна акредитация. Публикуваните данни трябва да бъдат приети за непълни и недостатъчно представителни, на следните основания, независимо от това, че те дават определена ориентация в анализираният системен проблем за „качеството-цена“ на питейната вода:

1. Няма данни за „обхвата“ на акредитираната дейност на лабораториите, включени в регистъра. Отсъствието на тази информация за всички лаборатории към РИОСВ е наистина необичайно. За съжаление, извадкова справка за други лаборатории, акредитирани в областта на храни и строителство, показва същите пропуски.

2. Описаните в заповедите за акредитация показатели на качество на питейната вода не са във вида и по реда, посочен в Наредба № 9. Всяка заповед за акредитация следва „свой ред“ за описване на показателите на качеството. Всичко това създава съществени затруднения при сравняване на възможностите на отделните лаборатории, една спрямо друга, и спрямо изискванията на Наредба № 9. Не без значение остава обстоятелство-

то, че обикновения потребител на питейната вода не е в състояние да провери, при тези условия, как се защитават неговите права от лабораториите, получили право да извършват мониторинг на качеството на питейната вода.

3. За нито една акредитирана лаборатория не се сочат данни за неопределеността при измерване на отделните параметри на качеството. В изискванията за мониторинг (по Наредба № 9) има изрични указания за допустимата минимална неопределеност на измерване, която прави резултатите от мониторинга валидни. Аналогично е положението за други акредитирани ООС от ИА БСА, Тези факти са констатирани чрез случайни извадки от заповедите за акредитация на 100 броя лаборатории от други области на акредитацията - храни, строителство, електроника и електротехника.

4. Дадено е правото за изпитване на води на част от лабораториите към РЗИ, акредитирани като органи за контрол по изискванията на ISO/IEC 17020 "Оценяване на съответствието. Изисквания за дейността на различни видове органи извършващи контрол". В изискванията на Наредба № 9 изрично се сочи, че акредитацията на такава лаборатория трябва да бъде по ISO/IEC 17025.

На фиг. 5 се показва разпределението на 118 броя, акредитирани от ИА БСА лаборатории, като орган за оценяване на съответствието (ООС) на питейна вода. Лесно може да се види, че броят на частните и на държавните лаборатории е приблизително еднакъв. В броя на акредитираните лаборатории, обаче, влизат 17

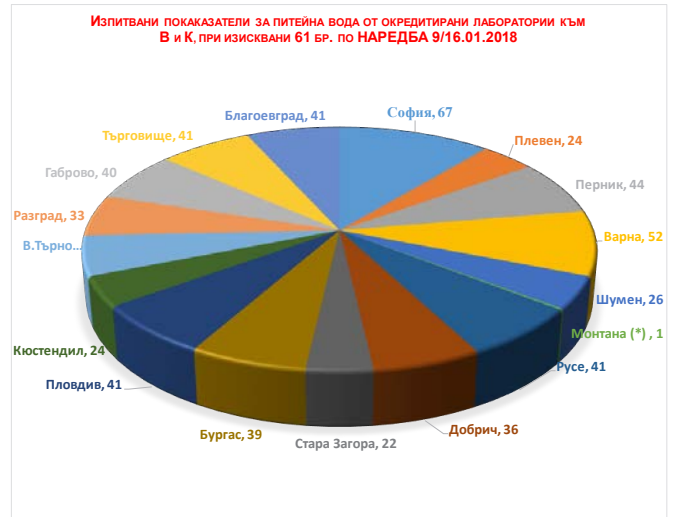

Фиг. 5

лаборатории на ВиК-оператори, при общ брой на операторите 64. Очевидно е това, че останалите 47 ВиК-оператори разчитат на услугите на други външни акредитирани лаборатории (101 броя). Очевидно е, че при тях мониторингът не се извършва в реално време, а този

факт би трябвало да оказва отрицателно влияние върху достоверността на резултатите и техния анализ. Забележете, тук става дума за 61 показателя (по Наредба № 9), имащи отношение към качеството на питейната вода.

На фиг. 6 се показват възможностите на 17-те акредитирани лаборатории към ВиК-оператори, относно из-

Фиг. 6

мерването на 61 показателя на качеството на водата, по Наредба № 9. В общия случай, техните възможности са ограничени. Въпросът за неопределеността на измерване (на отделните показатели) не се коментира, тъй като такава информация няма на интернет-страницата на ИА БСА. Ограничените измервателни възможности на акредитираните лаборатории не могат да гарантират на отделния ВиК-оператор, с много малки изключения, устойчивото технологично поддържане на качеството на доставяната от него питейна вода.

Последователно, на фиг. 7 и фиг. 8, са показани измервателните възможности на държавните акредитирани лаборатории и органите за контрол в системата на Министерство на здравеопазването. На тях, на различни законови основания, е възложено да следят за качеството на питейната вода. Резултатите от тази дейност, също така, са представени неясно и непълно на интернет-страниците на отделните РЗИ и остават трудно достъпни за масовия потребител. При упорито ровене, могат да се намерят резултати, които също така не отговарят на структурата на показателите на качеството, по Наредба № 9, като и в този случай няма информация за неопределеността на измерване на отделните показатели.

Общо, всички ВиК-лаборатории декларират пред обществеността, пред потребителите на питейна вода, че проблеми с качеството на преработваната и доставяна вода няма. С много малки изключения, се сочат, в най-общ вид, известни „отклонения“ от изискванията. От друга страна, различните медии непрекъснато публикуват информация за проблеми с качеството на водата и цитират непрекъснато изискванията на Наредба № 9. Вероятно става дума за: първо, за "изтичане" на вътреш-

Фиг. 7

Фиг. 8

на информация от лабораториите; *второ*, за предприето собствено изпитване, от заинтересувани страни - физически и/или юридически лица, в други акредитирани лаборатории, без да се сочат целите на изпитването. Всички тези обстоятелства наподобяват отношението на КЕВР спрямо ВиК-операторите, което на същото основание, позволява да се препоръча прилагането на ISO 37001 в работата на лабораториите към РЗИ.

Последователно, на фиг. 9 и фиг. 10, са показани измервателните възможности на акредитираните лаборатории към Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) и останалите акредитирани частни лаборатории. Отново прави впечатление ограничаването измервателен ресурс на БАБХ. За доста от частните лаборатории, за които се намери информация на интернет-страницата на ИА БСА, могат да се посочат наистина необичайни „обхвати“ на акредитацията. Около 12 лаборатории са акредитирани за дейности по изпитване от 3 до 10 показатели. Повечето частни лаборатории имат акредитация за малко над половината от 61 броя показателите за качеството на водите, по изискванията на Наредба № 9. Много малка част от тях доближават пълния обхват на

изискванията. Единствено лабораторията към ВиК-оператора на София отговаря на изискванията за обхват при мониторинг на питейна вода. Ето защо, в медийното пространство, отсъства информация за проблеми с качеството на питейната вода в столицата!

От тук, по естествен път, се налагат няколко основни въпроси към ИА БСА, Министерството на икономиката, Министерство на здравеопазването и Министерство на земеделието и храните, които засягат самата акредитация на лабораториите, в качеството им на ООС на питейна вода, по изискваната на Наредба № 9. Тук не се коментира Министерството на околната среда и водите, защото не се намери информация за акредитирани негови лаборатории. Въпросите са продиктувани също от усещане за корупция в тези институции, в работата им по проблемите с питейната вода.

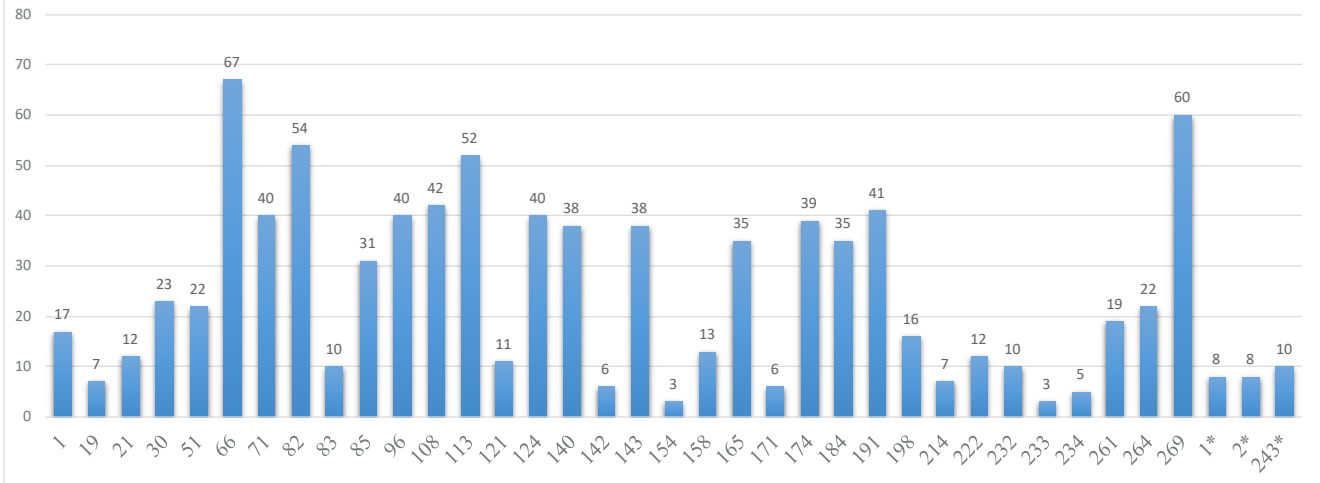

Фиг. 9

1. Защо е необходимо да се акредитират толкова много лаборатории, голяма част, от които имат минимални измервателни възможности по отношение на показателите на качеството по Наредба № 9?
2. Акредитираните вече лаборатории притежават ли необходимата минимална неопределеност на измерване, изисквана от Наредба № 9?
3. Защо се изразходва обществен финансов ресурс от Министерството на здравеопазването и Министерството на земеделието и храните, за да се поддържа акредитацията на лаборатории, които не покриват изискванията на Наредба № 9? Въпрос на национална политика е окрупняването на акредитирани лаборатории, които да достигнат „обхвата“ на лабораторията на ВиК-оператора за София!
4. Защо ИА БСА не сигнализира на така проявявания проблем при поддържане на действителен мониторинг на качеството на питейната вода?

Проблемът „качество-цена“ на питейната вода не съществува от вчера или от онзи ден. По обхват, проблемът е национален. Проблемът е системен, поради което изисква координирането на действията на няколко институции, отговорни за ефикасното прилагане на Наредба № 9, в това число ИА БСА. В по-широк план, този проблем поставя редица въпроси относно дейностите по оценяване на съответствието, не само на питейната вода, но и на други продукти и услуги. Всичко това дава основание да се препоръча разширяване на приложението на ISO 37001 в работата на ИА БСА.

Изпитвани показатели за питейна вода от други акредитирани лаборатории (извън В и К, РЗИ, БАБХ, ИА ОС), при изисквани 61 бр. по НАРЕДБА 9/16.01.2018

Фиг. 10

Модел на процес на акредитация с отчитане изискванията на ISO/IEC 17011 „Оценяване на съответствието. Изисквания на органите за акредитация, извършващи акредитация на органи за оценяване на съответствието“.

Стандартът ISO/IEC 17011, аналогично на стандарта ISO/IEC 17025, има повече от едно издание – през 2004 и 2017 година. Той следва да се прилага от националните органи за акредитация във всички страни-членки, в т.ч. от ИА БСА. В последната версия на този стандарт особено силно се поставя ударение върху *безпристрастността* в процеса на акредитация. В текстовете се дават конкретни примери за възможни рискове относно безпристрастната работа на акредитиращите органи. Вероятно, това обстоятелство е продиктувано от наличието, в по-голяма или по-малка степен, на корупционни практики в работата на националните органи по акредитация. По тази причина, Международната организация по стандартизация (ISO), през последните години, преиздава, или издава нови стандарти, със силен акцент върху безпристрастността при оценяване на съответствието и рисковете, които го заплашват. По тази причина, през 2017 година, за първи път се публикува и единна международна методология за борба с подкупването под формата на стандарта ISO 37001 „Системи за управление за борба с подкупването. Изисквания с указания за прилагане“. Списание „Машиностроене и електротехника“ го представи в книжка 9/2017, статията „Стандартите - инструмент за борба с подкупването и други корупционни практики“. Настоящата статия е продължение на тази тематика, но отнесена към корупционни практики, създаващи съществени проблеми на потребителите на питейна вода, проблеми, предизвикани от непрекъснато влошаване на нейното качество при съпътстващото го повишаване на цената на водоснабдителната услуга.

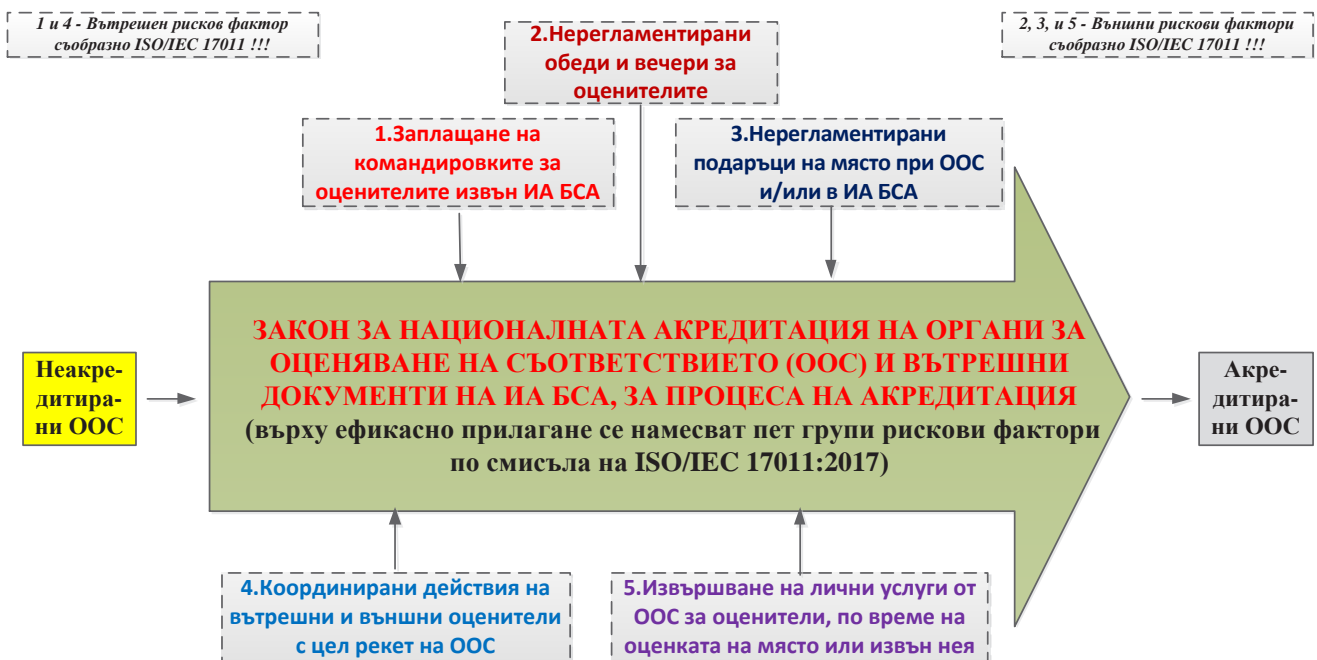
Изисквания към безпристрастността на органите за ак-

редитация, в рамките на Европейския съюз, детайлно е представена в Регламент (ЕО) № 765/2008 на Европейския парламент и на Съвета, за определяне на изискванията за акредитация и надзор на пазара във връзка с предлагането на пазара на продукти и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 339/93. След издаването на този регламент, у нас, се актуализира Закона за националната акредитация на OCC, по въпросите на акредитацията при оценяване на съответствието.

Таблица III

Закони	Наредби	Постановления
27	62	10
Спогодби	Конвенции	Други
7	1	17

Отчитайки изискванията на ISO/IEC 17011 и рисковете, свързани с безпристрастността, авторите представят на обществеността свой модел за процеса на акредитация. За значението на този процес наистина може да се пише и говори много. В табл. III, се дава обобщена информация, към 30.07.2018 година, за 124 нормативни актове, в които има изискване за оценяване на съответствието от акредитирана лаборатория. Авторският екип изказва своята готовност да предостави, в пълен обем, направения анализ. Резултатите от този анализ се дават в два варианта. Единият от тях е съобразен с „Комбинирана номенклатура на продуктите“ - съгласно Регламент за изпълнение (ЕС) 2017/1925 на Комисията, за изменение на приложение I към Регламент (ЕИО) № 2658/87 на Съвета относно тарифната и статистическа номенклатура и Общата митническа тарифа“. Внимание, обобщената информация, посочена в таблицата е само за сферата на бизнеса. Що се отнася до сферата на здравеопазването, то в нито един нормативен акт няма изискване за акредитация на медицинска лаборатория (ISO 15189:2012 „Медицински лаборатории. Изисквания за качество и компе-

Фиг. 11

тентност“), с чиято оценъчна дейност за съответствие да се гарантира качеството на услугата в съответната здравна област.

На фиг. 11 е представен процес на акредитация. Петте рискови фактори, които влияят върху неговата безпристрастност имат или вътрешен (1, 4) или външен характер (2, 3 и 5), по смисъла на ISO/IEC 17011.

След като се вземе предвид изнесеното по проблема „качество-цена“ на питейната вода, което се дължи на пропуски в националното законодателство, модела с рисковите фактори, фиг. 10 и определени вътрешни правила на ИА БСА, могат да се формулират следните недостатъци на процеса на акредитация в България:

1. Акредитация се предоставя на много по-голям брой ООС, надхвърлящ нуждите на страната;
2. Предоставянето на акредитация на голям брой ООС, надхвърлящ собствения експертен капацитет на ИА БСА, налага привличането на външни експерти-оценители, включително от конкуренти на кандидата за акредитация;
3. Акредитираните ООС работят основно за защита на основната дейност на собствениците, не извършват услуги за външни клиенти или ако извършват, то това става формално;
4. Съществуват ООС, които са напълно независими, имат за основна дейност единствено оценяването на съответствие, но техните възможности са значително по-малки от обявения „обхват“ на дейността;
5. В практиката на ИА БСА няма предвидена възможност за извършване на надзор за качеството на работата на ООС, вън от оценяването на място - по преките и/или косвените резултати от дейността им;
6. В регистрите, поддържани на интернет-страницата на

ИА БСА, заинтересуваните страни, не могат да получат информация за реалния капацитет на ООС, като обхват на изпитване/измерване на показателя обект на акредитиране, неопределеността, персонала и т.н.;

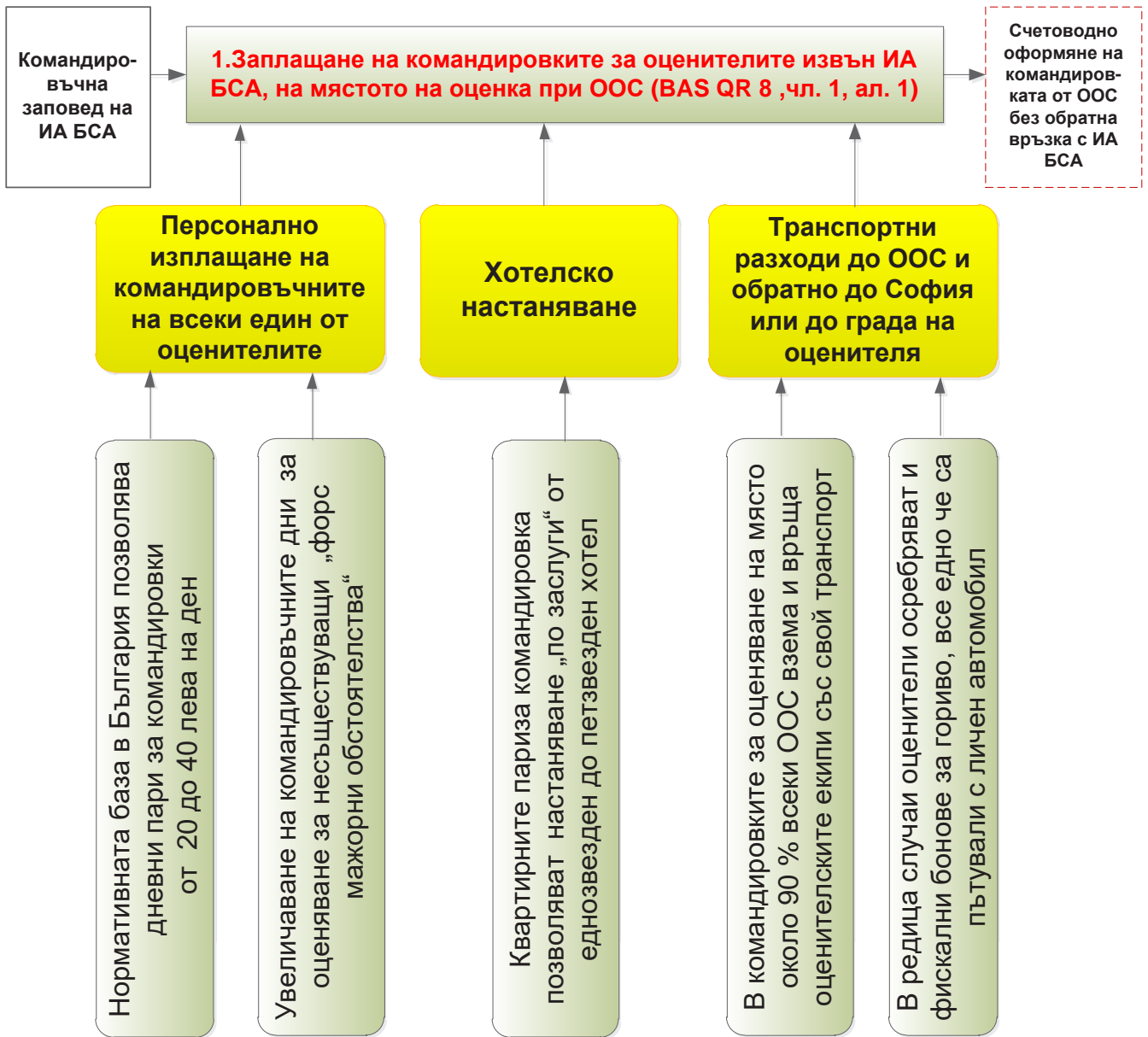
7. В административната практика на ИА БСА не се регистрира единен подход при издаването на заповеди за обхвата на акредитация, за близки по дейност ООС, което, от своя страна, не позволява на потребителя да сравнява предлаганата от тях услуга в качествено и ценово отношение;

8. Във всички издадени заповеди за акредитация съществува разминаване с обявената структура на показателите в нормативните актове, които се прилагат от ООС в неговия обхват за акредитация;

9. Повече от десет години ИА БСА си позволява да поддържа акредитацията на медицински лаборатории по ISO/IEC 17025, вместо по ISO 15189;

Съществуват други пропуски, които авторския екип може да предостави, единствено на заинтересуваните институции в България, с цел коренна промяна на процеса на акредитация. По този начин, в много голяма степен, могат да се защитят интересите на бизнеса, на обикновения потребител, не само на питейна вода, на различни бизнес продукти и услуги, включително услуги в сферата на здравеопазването.

На фиг. 12, прилагайки процесния подход в работата на системите за управление, съобразно ISO 9000 „Системи за управление на качеството. Основни принципи и речник“ и ISO 9001 „Системи за управление на качеството. Изисквания“, който е валиден за системата за управление на ИА БСА (по ISO/IEC 17011), са показани конкретни вътрешни рискови фактори, представени за пръв път в модела на фиг. 10. При тяхното идентифициране са ползвани резул-

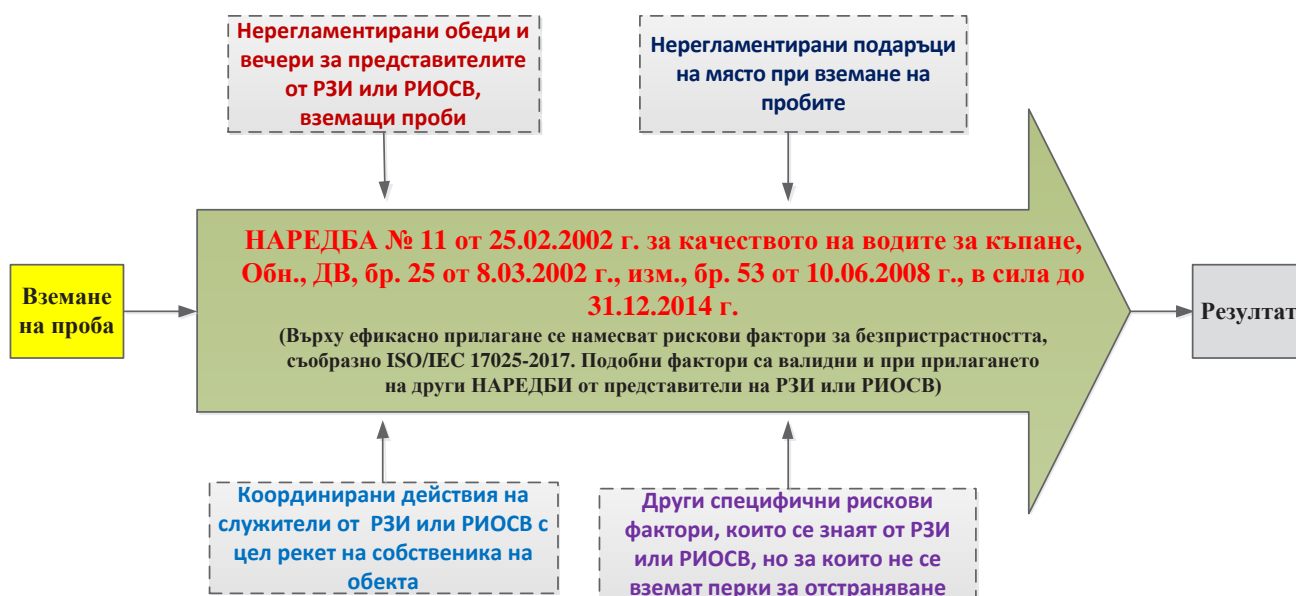
Фиг. 12

татите от анкети на акредитирани изпитвателни лаборатории, проведени в периода 2016÷2017 година, проведени във връзка с публикуването на стандарта ISO 37 001: 2016, и в периода 2017÷2018 година; проведени във връзка с публикуването на стандарта ISO/IEC 17 025: 2017.

Съществуващата практика, в работата на ИА БСА, да командирова свои представители за сметка на оценявания ООС, създава зависимост от приемащата страна на екипите от оценители. Тя поставя в неравно положение различните ООС, в процеса на тяхната проверка на място, тъй като не всички имат еднакви възможности при поемането на едни или други командировъчни разходи. Тази практика се оказва високо рискована, създаваща възможности за корупционни практики, и предизвикваща съмнение в безпристрастността на ИА БСА. По аналогичен начин, са раз-

гледани рисковите фактори, от 2 до 5 на фиг. 11, и свързаните с тях процеси. Поради липса на място, те не се представят и коментират подробно, но всички заинтересувани страни могат да ги получат, от авторите, за подобряване на процеса на акредитация в България.

На фиг. 13, отново е показан моделът от фиг. 11, но ориентиран към друг нормативен акт, който има пряко отношение към здравеопазването. С това авторите искат да покажат, че разработения от тях модел не е създаден специално, за да се сочат пропуски в работата на ИА БСА. Той е приложим за всички институции в България, които упражняват контролни функции по спазване на законодателството. Може да се препоръча този модел, като инструмент при внедряването на ISO 37001 от всички антикорупционни звена на държавната и общинска администрация. Той е

Фиг. 13

приложим още в работата на ООС, при прехода от ISO/IEC 17025: 2005 към ISO/IEC 17025: 2017. Повече подробности могат да бъдат намерени в M&E-1/2018, в статията „Как акредитираните лаборатории ефективно и ефикасно да направят своя преход от ISO/IEC 17025: 2005 към ISO/IEC 17025: 2017.“

Както се посочва в документи на Световната банка, „корупцията осакатява развитието като подкопава властта на закона и отслабва институционалните основи, от които зависи икономическият растеж“. Това твърдение обвързва корупцията с определен тип институционални практики в публичната сфера, резултат от безконтролно само-облагодетелстване чрез притежавана власт. Тъкмо за това е необходимо да се обърне внимание на институционалния подход при изследването на проблема корупция, който трябва да очертае обхвата, формите и равнището на корупцията в различните обществени сфери. Злоупотребата, в този случай, е подмяната на целта на дадена институция, дефинирана от позицията на обществения интерес, с обслужването на частен интерес. За да се пресече една такава практика, за да се изпразни една такава подмяна от смисъл, то ударът трябва да бъде насочен основно срещу облагата. Подкупването е и остава най-разпространената форма на корупция – предлагането, обещаването, даването, приемането или настояването за получаване на облага от всякакъв характер, включително нематериална. Подкупването е широко разпространено явление, което поражда множество проблеми от социално, морално, икономическо и политическо естество.

Подкупването:

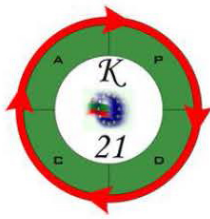
- подкопава доброто управление;
- спъва развитието;
- увеличава разходите за осъществяване на бизнеса;
- определя несигурността в дейността и търговските сделки;

- може да бъде причина незаконосъобразното и неефективното функциониране на пазарите;
- увеличава разходите и намалява качеството на продуктите и услугите;
- може да стане причина за загубата на човешки живот и имущество;
- може да бъде причина за разрушаването на доверието в институциите
- опорочава конкуренцията;
- открито нарушава справедливостта;
- подкопава пряко правата на човека;
- става сериозна пречка за ограничаване на бедността.

Заклучение

Изказваме своята благодарност на всички доброволци от: „Обединени българи за устойчив свят“, „Българска асоциация на микропредприятията“, „Движение за национално единство и спасение“, Клъстер „Безразрушителен контрол в Република България“, „Национално научно-техническо дружество по дефектоскопия“, Сдружение „Граждански контрол“, които са участвали в анкетни проучвания в периода 2016÷2018, в събирането и анализирането на информация по разглеждания национален проблем „качество на питейната вода-цена“, по графичната интерпретация на тази информация.

Надяваме се с тази статия да възбудим обществена дискусия относно отговорността при прилагане и спазване на стандартите и другите нормативни актове и тяхната пълнота, по отношение на запазване здравето на населението изобщо, но и по отношение питейната вода, която е от всекидневна нужда на всеки от нас. Здравето е първостепенна задача на Правителството, съгласно Конституцията на Република България - чл. 52 ал. 3 „държавата закриля здравето на гражданите“, както и отговора за вреди, причинени от незаконни актове или действия на нейни органи и длъжностни лица.

Фондация "КАЧЕСТВО 21-ВИ ВЕК" има стремежа, амбицията и готовността да работи за:

- ❖ Постигане на качество и устойчивост в работата на бизнеса и неправителствения сектор;
- ❖ Подпомагане на държавната и общинска администрация за прилагане на добри практики на основата на национални, чуждестранни, европейски и международни стандарти;
- ❖ Прилагане на очни, задочни (дистанционни) и очно-задочни форми на обучение от хабилитирани лица, известни в съответните професионални среди със своя опит и експертиза.

Всички предлагани обучения и програми с тяхното съдържание могат да се видят и свалят в електронен вид, на интернет страницата на Фондацията. Отчитайки проблемите с подкупването и другите форми на корупция, валидни за целия свят, в това число и за България, от началото на 2017 година се предлагат различни теми, подпомагащи работата по разглеждания проблем и базиращи се на *БДС ISO 37001:2017 „Системи за управление за борба с подкупването. Изисквания с указания за прилагане“*. В процеса на индивидуалните или групови обучения, в зависимост от интересите на заявителите, се предоставят и консултации за:

- ✓ **Издигане на ефективността на работа на антикорупционните звена в държавната и общинска администрации;**
- ✓ **Безпроблемно интегриране на работа на внедрени в бизнеса системи за управление по ISO-стандарти със системата по ISO 37001.**
- ✓ **Мотивиране на неправителствените организации за включване в своята дейност и подпомагане на обществото в борбата с различни форми на корупционни практики в България.**

Различни виждания за БДС ISO 37001:2017 при борбата с подкупването и корупцията

